

Inż. Bogusław Werner.

ROLNICTWO REJENCJI SLIWICE

/FRANKFURT a/d ODER/

W S T Ę P :

W urzędowych statystykach spotykamy się zazwyczaj z danymi, dotyczącymi się całej prowincji Brandenburg i tylko od czasu do czasu znajdujemy cyfry w odniesieniu do samej Rejencji Sliwice /Frankfurt a/Oder/. Stąd pewne trudności w opracowaniu materiałów.

W 1938 r. nastąpił nowy podział administracyjny Rzeszy, wskutek którego powiaty : Choszczno i Strzelce wyłączono z rej. Sliwice, przyłączając je do Pomorza. Natomiast, na skutek likwidacji rejencji Pogranicze, powiaty: Skwierzyna, Międzyrzec i część Babimostu, włączono do Rejencji Sliwice. W poniższym opracowaniu, ze względu na większość uzyskanego materiału statystycznego z 1937 r., rejencja Sliwice została opisana w granicach z przed nowego podziału administracyjnego.

Obszar rejencji Sliwice obejmuje ziemię Lubuską, częściowo wkraczając na obszar powiatu Lubusz w ziemię Hawelan, następnie część t.zw. Nowej Marchji, wreszcie północną część Łużyc, czyli Łużycę Dolne, tudzież część Śląska dawnego, nieobjętego obecnymi granicami prowincji śląskiej. Rejencja Sliwice nie stanowi jakiegiej zamkniętej w sobie całości etnograficznej, bądź gospodarczej - jest ona wytworem następstw wypadków politycznych.

Rejencja Sliwice rozpada się na 5 zasadniczych różnych części :

- 1/ Część północna stanowi naturalne przedłużenie Pomorza, mamy tu na myśli powiaty: Choszczno, Myśliborz oraz przeważną część pow. Chojnica, bez południowego jego skraju. Ziemia ta łączy jednolity charakter gleby, przyczym bardziej urodzajnymi są te połacie, które dotyczą żyznego obszaru Peszyc na Pomorzu. Szczególnie żyzną jest północna część pow. Chojnica, pow. Myśliborz oraz zachodnia część pow. Choszczno.
- 2/ Inna część rej. Sliwice, to ziemia stanowiąca przedłużenie Wielkopolski ku zachodowi, częściowo poprzez ziemię Lubuską, wzdłuż Warty i Noteci : /kilka powiatów b. rej. Lubuska, wzdłuż Warty i Noteci / będą to powiaty Pogranicza jest częścią Wielkopolski/ będą to powiaty Strzelce, Gorzów, Sulęcín, Rzepin i południowy skraj pow. Chojnica. W tej części rej. Sliwice spotykamy znaczne przestrzenie pod lasami, a ziemia są lekkie, piaszczyste. Tak np. w pow. Strzelce, obszar na północ od Noteci i część południowa powiatu - to piasek, natomiast środkowa część powiatu nad Notecią jest nizinna i posiada wysoki odsetek zielonych użytków. Nad Wartą, koło Kościerzyna i nad Notecią, na wschód od Gorzowa, występują rozległe bagna.
- 3/ Dane, dotyczące pow. Lubusz, leżącego na lewym brzegu Odry, podaję osobno - na końcu.
- 4/ Dalszą, odcinającą się częścią rejencji - to powiat Sulichów, Swiebodzin, Krosno i wschodnia część powiatu Żarów, który to obszar jest właściwie częścią Śląska, odłączoną odeń przez późniejszy podział administracyjny w państwie pruskim.
Wymienione powiaty przypominają nam warunki rolne Śląska. Wyróżniają się tu żyznością gleb nadodrzańskie części powiatów Krosna i Sulichowa - Swiebodzina.

- 5/ Ostatnią wreszcie składową część, położoną na południowym zachodzie rej. Sliwice, stanowią wcielenie do niej prawie całe Dolne Łużyce, /bez wschodniej części nad rzeką Kwisą/. Będą to powiaty: Żuków, Lubin, Kalawa, Chociebórz, Gródek, Gubin oraz pow. Żarów. Z pośród wymienionych powiatów najbardziej żyznym jest Gubin. Obszar Dolnych Łużyc jest bardzo zalesiony, a ziemie są piaszczyste.

G l e b a .

Wg. Krebs'a procentowy podział użytków rolnych, zależnie od terenów zajętych przez moreny denne i moreny czołowe oraz sandry, przedstawia się następująco :

Krajobraz moren czołowych i sandr - przeważają użytki zielone i lasy.

Dolne Łużyce	rola	ogród	łąki	pastwiska	las
	32	1	10	1	46

Krajobraz moreny dennej. przeważa ziemia orna.

pow. Myśliborz i Chojnice	61	1	9	3	22
------------------------------	----	---	---	---	----

Powierzchnia rejencji Sliwice jest słabo sfałdowaną równiną, usianą łagodnie zaokrąglonymi pagórkami i przeciętą dolinami rzek. Ma wyraźne nachylenie ku zachodowi w kierunku, w którym płynęły pra-rzeki. Największa jest dolina pra-Wisły, przez którą płyną dolna Noteć i Warta. Na północ od Chocieborza, Żukowa, Kalawy i Barści, nizina Nadodrzańska liczy tylko 50 do 100 mtr. nad poziomem morza.

Poza wymienionymi żyznymi obszarami w powiatach Myśliborz, Choszczno i częściowo Chojnica, Gubin, Krosno - większość rejencji Sliwice posiada ziemie lekkie, piaszczyste. Dane statystyczne wykazują, iż ziemie lekkie zajmują 44 % całej powierzchni rejencji, będą to wypłokane ziemie leśne i piaski, miejscami gruboziarniste. Ciężkie ziemie zajmują w rejencji Sliwice 11 %, ziemie z większą lub mniejszą domieszką piasku - 34 %, a torfowo-bagiennie - 9 %

K l i m a t .

Łagodniejszy od Pomorza. Według Volz'a ciepłota wszystkich dni z temperaturą 5° C. wynosi 2900-3000° C. Okres, podczas którego ziemia jest zamrożona wynosi 110 - 120 dni /suma dni o przeciętnej temperaturze poniżej 2° C./. Tylko powiat Choszczno 120-130 dni.

Srednia temperatura lipca wynosi w pow. Krosno i Gubin 18° C., jest więc o 1° C. wyższa od przeciętnej dla rejencji. Opady wynoszą 500-600 mm., przeważnie 550 mm. W dolinie Odry wynoszą jednak tylko 450 mm.

Struktura rolna.

Struktura rolna rej. Sliwice w 1925 r.

Gospodarstwa	Ilość gospodarstw	Powierzchnia całkowita	%%
poniżej 2 ha	90.983	67.854	4,4
2 - 5	23.821	133.319	8,6
5 - 20	29.970	470.651	30,3
20 - 100	5.834	313.067	20,1
powyżej 100	924	568.943	36,6

Powierzchnia warsztatów powyżej 100 ha bez lasów wynosi 314.840 ha.

Według Preussische Statistik w 1930 r. ilość gospodarstw i powierzchnia ich - bez lasów - przedstawiała się następująco :

Gospodarstwa	Ilość gospodarstw	Powierzchnia bez lasów
50 - 100 ha	734	49.126,6 ha
100 - 200 "	339	48.326,3 "
200 - 500 "	407	130.662,4 "
500 -1000 "	162	108.676,9 "
powyżej 1000 ha	16	21.264,6 "

		358.056,8 ha

/Bez powiatu Lubusz powierzchnia gospodarstw powyżej 50 ha bez lasów wynosiła 271.308 ha/.

Powierzchnia 924 gospodarstw powyżej 100 ha bez lasów wynosiła w 1930 r. 308.930,8 ha, co stanowi 29,7 % ziemi użytkowanej rolniczo.

Według Atlas Niemiec, dane 1925 r.

Gospodarstwa do 5 ha. Najwięcej gospodarstw karłowatych poza Śląskiem mamy w południowej części rej. Sliwice na terytorium Dolnych Łużyc. Naodwrot bardzo mało w północnej części Rejencji. Pow. Chociebórz i Gródek 30-40 %, Gubin, Krosno, Żarów 20-30 %, Gorzów, Strzelce, Łuków, Lubin i Kalawa 10-20 %, reszta do 10 % użytk. roln.

Gospodarstwa 5 - 20 ha zajmują 30 - 50 % powierzchni użytkowanej na terenie Dolnych Łużyc, zależnie od okolicy; znacznie mniej w północnej części Rej.; szczególnie w pow. Myślibórz i Choszczno. W pow. Gorzów, Krosno, Gubin, Lubin, Chociebórz, Kalawa, Łuków - 40-50 % powierzchni użytków roln. Gródek, Żarów, Rzepin, Sulęcín, Strzelce - 30-40 % powierzchni użytków roln. /dużo gospodarstw do 10 ha w południowej części pow. Strzelce/, Sulichów, Swiebodzin, Chojnica - 20-30 %, Myślibórz i Choszczno - 10-20 %.

Gospodarstwa 20 - 100 ha. Powiat Rzepin 30-40 %, Sulęcín, Sulichów, Swiebodzin, Chojnica, Myślibórz, Choszczno, Strzelce, Lubin - 20-30 %. Powiat Gorzów, Łuków, Żarów, Gubin - 10-20 %. Powiat Krosno, Gródek, Kalawa, Chociebórz - 0,4-10 % powierzchni użytków roln. Duże natężenie w północnej części Rejencji Sliwice, a bardzo mało w Dolnych Łużycach.

Gospodarstwa powyżej 100 ha. Pow. Myślibórz 50-60 %, podają nawet 66,8 %; Chojnica, Choszczno, Sulichów, Swiebodzin - 40-50 %. Strzelce, Kalawa, Gródek - 30-40 %; Gorzów, Rzepin, Sulęcín, Krosno, Gubin, Żarów, Łuków - 20-30 %; Lubin, Chociebórz - 10-20 %. Duże natężenie własności powyżej 100 ha występuje w pow. Myślibórz. W tymże powiecie, a również w całej północnej części rej. Sliwice, spotykamy dużo gospodarstw o powierzchni powyżej 200 ha. Północna część rej. Sliwice, to dalszy ciąg gniazda junkierstwa pomorskiego. Dla przykładu podam jeszcze poniższe zestawienie :

Udział ziemi użytkowanej rolniczo w warsztatach powyżej 100 ha: powiat Choszczno - 43,7 %, powiat Strzelce - 30,9 %.

Ilość warsztatów w 1933 r.

Powiaty	200-500 ha	500-1000 ha	powyżej 1000 ha.
Choszczno	31	27	15
Strzelce	11	15	15

Całkowita powierzchnia warsztatów powyżej 1000 ha :

Choszczno	42.846 ha
Strzelce	46.350 ha

Po usunięciu junkrów zmieni się zasadniczo oblicze tych obszarów. Na każde 100 ha całej powierzchni, zagrody dziedziczne zajmowały 30-40 % powierzchni. /"Wirtschaft und Statistik 1939 r.". Minimum zagrody 7 1/2 ha; na najlepszych ziemiach do 20 ha, a na pozostałych 25-40 ha.

Według Strenne minimum obszaru, mogącego wyżywić rodzinę, stanowi w rejencji Sliwice przeważnie 15-17 1/2 ha.

L u d n o ś ć Rejencji Sliwice liczyła w 1939 r. 1.316.590 mieszkańców; jest więc słabo zaludnioną: na 1 klm.² wypada od 30 do 100 osób, - przeciętnie 71,6. Na każde 1000 ha ziemi uprawnej przypada od 270 do 450 ludności, zależnie od okolicy. Największe zgęszczenie ludności w pow. Kalawa i Gródek : 80-100 osób; Chociebórz - 70-80. Najniższe : pow. Choszczno poniżej 30, Krosno, Lubin - 30-40 na 1 klm.² Według Schulze w pow. Chojnica i Myślibórz na wsi żyje 25-50 mieszkańców na km.² zależnie od okolicy, a miejscami cyfra ta spada poniżej 25.

Z rolnictwa utrzymuje się przeciętnie 41 % mieszkańców. Na obszarze wybitnie rolniczym - od granicy Polski do Odry - procent ten wzrasta /w pow. Choszczno dochodzi do 70 %, /a w Dolnych Łużycach spada miejscami do 30 %.

Duże natężenie ludności zatrudnionej w zawodach nierolniczych spotykamy na Dolnych Łużycach, w pow. Kalawa i Gródek : 70-80 %, a w pow. Żarów i Barśc - 60-70 %. Między 1933 r., a 1939 r. w pow. Chociebórz przybyło od 6 - 10 % ludności. Natomiast w pow. Myślibórz i Rzepin ubyło 2 - 4 %.

Na obszarach Rejenn. Sliwice spotykamy się z ucieczką ludności rolniczej z ziemi. Między 1925 r., a 1933 r. opuściło ziemię około 2,5 osób na 1 km.².

Ceny ziemi.

Cena 1 ha ziemi w zależności od wielkości gospodarstwa w 1928 r.

Powiat	Wielkość gospodarstwa			Cena 1 ha w markach niem. /RM/
Choszczno	powyżej	20	ha	600 - 1000
Myślibórz	"	"	"	"
Gorzów	"	8 - 20	"	"
Strzelce	"	12 - 20	"	"
Chojnica	"	12 - 20	"	"
Cylichów-Swiebodzin	"	20	"	"
reszta powiatów		5 - 8	"	600
"	"	12 - 20	"	600

Wyższe ceny obserwujemy w północnej części Rejencji, mniej więcej do Warty.

Zadłużenia własności ziemskiej.

Zadłużenia na 1 ha wynosiły przeciętnie w 1928 r. :

Chojnica	300 - 500 RM
Myślibórz	300 - 500 "
Choszczno	300 - 500 "
Sulichów- Swiebodzin	250 - 300 "

Zadłużenie na jednostkę powierzchni było niższe, niż w sąsiednich prowincjach z żyzniejszą ziemią.

Zadłużenie gospodarstw w stosunku do ich wartości w 1928 r. nie przekraczało 50 %, było więc niższe, niż w sąsiednich prowincjach.

Na 100 mieszkańców gmin wiejskich, poniżej 5000 mieszkańców, było członków Kas Pożyczkowo-oszczędnościowych do 5 rolników.

Opodatkowanie 1 ha w 1930 r. podatkiem gruntowym, ze względu na małożyzne ziemie, było niewysokie - 10,09 RM przeciętnie.

Na zakończenie rozdziału zadamy sobie pytanie, gdzie będziemy szukali wiejskiej ludności słowiańskiej, choć zgermanizowanej, lecz etnicznie najczystszej. Odpowiedź wypadnie podobnie, jak to było przy opisie rej. Pogranicze : W najodludniejszych okolicach, na ziemiach piaszczystych, bagnistych, lesistych. Gospodarstwa ich będą najmniejsze - poniżej 10 ha. Nad rzekami i wodami trudnią się rybactwem. Wielu z nich jest wyrobnikami, lub służbą folwarczną. Mało było śmiałków, którzy podawali przy spisach swój język macierzysty : wendyjski, kaszubski lub polski, - lecz one przetrwały i przyjdą do głosu, ujawnią się, gdy przestanie działać to, co się nazywa "statystyką niemiecką".

Podział użytków.

Rejen. Sliwice. Podział użytków

<u>Dane powierzchn. z 1937 r.</u>		<u>W %% pow. dane z 1936 r.</u>	
Ziemie orne	766.770 ha		78,49
Łąki	165.725 "		16,86
Łąki nawadniane	- "		0,15
Pastwiska	24.269 "		2,49
Ogrody przy dom.	17.067 "		1,75
Sady i szkółki	1.541 "		0,16
Sady i szkółki	1.028 "		0,01
Wierzba koszyk.	26 "		0,09
Inne	976.426 ha	50,79	100,-
Razem ziemie użytk.rol.	739.351 "	38,53	
Las	7.937 "	0,04	
Bagna	56.700 "	3,04	
Nieużytki	28.323 "	1,45	
Pod budynkami	57.648 "	2,99	
Drugi	8.548 "	0,41	
Sport, pl. cmentarze	45.952 "	2,39	
Wody	-----	-----	-----
		100.-	

Powierzchnia całkowita 1.920.885 ha

/Powierzchnia całkowita w.g. nowych granic Rejencji w 1939 r. wynosiła 1.838.796 ha/.

Wyżej podane stosunki procentowe są przeciętnymi dla całej Rejencji. W poszczególnych powiatach spotkamy się z dużymi różnicami w sposobie użytkowania ziemi. I tak: w pow. Lubin i Kalawa ziemie orne stanowiły 56 - 65 % powierzchni użytkowanej rolniczo, a w innych powiatach Dolnych Łużyc procent ten był jeszcze niższym. Natomiast północno-wschodnia część pow. Myślibórz i obszary na południe od miasta Chojnica są okolicami o wybitnie wysokim odsetku ziemi ornej, - powyżej 90 %.

Większe przestrzenie łąk występują w powiecie Chociebórz, obejmując 15 - 18 % powierzchni ogólnej, co wynosi 30 - 40 % powierzchni ziemi użytkowanej rolniczo; w dolinie Warty, na Dolnych Łużycach i w pow. Krosno, procent ten wynosił od 20 do 30. Dużo łąk i pastwisk posiada też pow. Strzelce nad Notecią. W powiecie tym większość łąk posiadają gospodarstwa od 5 - 20 ha, a mianowicie 6.230 ha, gospodarstwa od 20 - 100 ha, tylko 3.734 ha, a gospodarstwa powyżej 100 ha - 2.279 ha. Najmniej łąk było w pow. Lubusz, Rzepin i Gródek - bo tylko do 6 % całkowitej powierzchni.

Ziemia użytkowana rolniczo zajmuje 60 - 70 % całkowitej powierzchni, w pow. Lubusz, Myślibórz, Chojnica; najniższy procent ziemi użytkowanej rolniczo spotykamy w pow. : Krosno i Gródek - bo tylko 30 - 40 %.

Ziemie orne w stosunku do całkowitej powierzchni pow. Lubusz - 60 - 70 %, Chojnica, Myślibórz - 50 - 60 %. Najniższy procent w pow. Krosno i Lubin - 20 - 30 %.

Produkcja roślinna.

Statistik des Deutschen Reichs, tom 515 za r.1937.

	Powierzchnia w ha	Zbiory w tonach	Plon z 1 ha w q.
Żyto ozime	264.921	376.023	14,2
Żyto jare	1.593	1.693	10,6
Pszenica ozima	31.820	62.430	19,6
Pszenica jara	7.151	14.491	20,3
Jęczmień ozimy	8.742	17.622	20,2
Jęczmień jary	44.072	87.876	19,9
Owies	77.988	134.081	17,2
Kukurydza na ziarno	4.447	-	-
Kukurydza na zielono i siał	2.939	-	-
Groch	736	1.203	16,3
Łubin	8.520	7.927	9,3
Łubin słodki	3.035	-	-
Ziemniaki	167.301	3.064.000	183,2
Ziemniaki wczesne	4.911	59.581	121,3
Buraki cukrowe	11.632	381.336	327,8
Buraki pastewne	21.017	1.111.992	529,1
Rzepak	429	455	10,6
Rzepak	2.090	3.101	14,8
Len włókno	1.373	3.587	26,1
Len ziarno	1.373	1.106	8,1
Konopie	615	2.759	44,9
Konopie ziarno	615	392	6,4
Tytoń	190	-	-
Koniczyna	17.573	84.925	48,3
Lucerna	13.367	86.016	64,3
Seradela	5.893	-	-
Pasze razem	49.019	-	-
Siano z łąk	165.725	739.035	44,6
Warzywa pola	4.741	-	-

W 1929 r. powierzchnia uprawy żyta	wynosiła	293 tys. ha
ziemniaków	"	150 " "
owsa	"	101 " "
buraków cukr.	"	9,8 " "
lucerny	"	5,7 " "
konieczyny	"	32,5 " "

Plon z ha uległ znacznemu powiększeniu na odcinku buraków cukrowych i pastewnych.

Jeżeli porównamy rok 1929 i 1937 - to stwierdzimy, że zmniejszeniu uległa powierzchnia pod uprawą żyta, owsa i konieczyny, wzrosła natomiast pod uprawą ziemniaków, buraków cukrowych i lucerny.

Z kolei zajmiemy się opisem okolic o największym nasileniu upraw poszczególnych ziemiopłodów, według Atlasu Rolniczego Niemiec za 1927 r. i za 1932 r.

Powiaty, odznaczające się produkcją pszenicy na szerszą skalę, w których powierzchnia pod uprawą tego zboża przekracza 5 tysięcy ha, zbiory - 50 tysięcy q., to tylko :

pow. Chojnica	8,6 tys. ha	-	168 tys. q. i
pow. Myślibórz	8,4 " "	-	75 " "

Pod uprawą żyta powierzchnie powyżej 17 tys. ha i zbiory powyżej 240 tys. q. istniały w następujących powiatach :

Chojnica	17,9	250
Myślibórz	17,5	266
Choszczno	17,4	282
Rzepin	19	246
Sulichów		
Swiebodzin	19,7	345
Łuków	18,6	244

Powierzchnie pod uprawą żyta w stosunku do całej powierzchni powiatów : powiat Łuków i Rzepin powyżej 17,5 %. Wysoki stosunek procentowy /do 15 %/ wykazują wszystkie powiaty Rejenc. Słiwice /Rzesza 9,5 %/ w 1932 r.

Pszenica. Pow. Myślibórz i Chojnica oraz Lubusz 6 - 9 % w 1932 r., Choszczno 3 - 6 %, reszta do 3 %.

Burak cukrowy. Lubusz 1 - 2 %, Chojnica i Choszczno 0,5-1 %.

Jęczmień jary. Powiaty: Lubusz 6-8 %, Myślibórz i Chojnica 4-6 % /Rzesza 2,8 %/ 1927 r.

Ziemniaki. Największe nasilenie obserwujemy w północnej i środkowej części Rejencji, wzdłuż Odry aż do Noteci.

Na wspomnianym obszarze procentowy stosunek wynosi 8 - 9 % i powyżej 9 %. Na południu Rejencji podobne nasilenie spotykamy tylko w pow. Kalawa. Naodwrot, w pow. Lubin stosunek powierzchni pod uprawą ziemniaków w stosunku do całkowitej powierzchni powiatu wynosi tylko 4-5 % /Rzesza 6 %/.

Buraki pastewne. Nasilenie uprawy występuje na Dolnych Łużycach: pow. Kalawa, Łuków i Żarów 1 - 1,5 % /Rzesza 1,52 %/ i nad Wartą.

Len. Nieznaczna uprawa lnu obserwujemy na Dolnych Łużycach, przede wszystkim w pow. Chociebroń do 0,2 %, Lubin, Łuków, Krosno, Kalawa i Żarów od 0,08 % do 0,12 %.

Lucerna. Pow. Chojnica, Lubusz, Myślibórz 0,5 % - 1 %, Rzepin, Sulichów-Swiebodzin do 0,5 %, w okolicach nadodrzańskich do 2 %.

Lubin. Północna i środkowa część Rej. Sliwice stanowi ośrodek produkcji łubinu; np. pow. Myślibórz, oraz powiaty Rzepin, Lubin i Sulichów-Swiebodzin powyżej 1,75 %. Dużo łubinu sieją na południe od Myśliborza.

Seradela. Odnosi się to również do uprawy seradeli; pow. Sulichów-Swiebodzin i Sulęcín powyżej 1,75 %, Rzepin 1,5 - 1,75 %.

Warzywa. Większe nasilenie występuje jedynie w pow. Kalawa 0,5 - 0,75 %. Lubusz do 0,5 %.

Duże przestrzenie pod miedzycyclonami na przyoranie i na paszę dla inwentarza /w r. 1937 bez kończyzny ściernianki/ obserwujemy w całej Rej. Sliwice, 12 - 16 % ziemi ornej, a ściernianka 6 - 8 %.

Głównym plonem tych piaszczystych przeważnie ziem są ziemniaki, żyto i owies. Burak cukrowy zajmuje tylko od 1 - 3 % powierzchni uprawnej, w powiatach Myślibórz, Chojnica i Choszczno, w tym ostatnim powiecie stosunkowo najwięcej, a 5 - 5 % w pow. Lubusz. Sporo pszenicy sieją się w pow. Chojnica, Myślibórz i Lubusz, gdzie uprawa tej rośliny obejmuje w stosunku do powierzchni ziemi uprawnej od 5 - 10 %. Również i jęczmień bywa siany na większą skalę tylko w powiatach Chojnica, Choszczno, Lubusz, Myślibórz, zajmując od 5 - 10 % ziemi uprawnej.

Duże natężenie uprawy żyta spotykamy na południu od Myśliborza i we wschodniej części pow. Chojnica, gdzie według Schulze powierzchnia pod uprawę żyta dochodzi do 49,3 % całej powierzchni ornej.

Okopowe 27 - 30 % powierzchni ziemi ornej, w pow. Strzelce, Kalawa, Chociebórz, Gubin, Krosno, Gródek.

Zboże. 57 - 60 % powierzchni ziemi ornej w pow. na południe od Noteci. Według Volza powierzchnia uprawy pszenicy /1927 r./ w stosunku do powierzchni wszystkich innych zbóż wynosiła w Rej. Sliwice 7,4 %. Największe nasilenie uprawy pszenicy występuje w północnej części pow. Myślibórz i w większej części pow. Chojnica, szczególnie na zachód od Chojnic i wokół Bärwalde; poza tym dużo pszenicy sieją w pow. Lubusz. W mniejszym stopniu w pow. Choszczno i w części pow. Strzelce. Pod uprawą żyta znajduje się powyżej 61 % /do 70 %/ powierzchni wszystkich zbóż w części południowej Rejencji /na południe od Noteci/, a 51 - 60 % w części północnej. Jak widzimy, na pierwszym planie znajduje się uprawa żyta i to nawet w gospodarstwach od 5 do 20 ha; np. w pow. Strzelce. Plon jednak na tych lekkich ziemiach zazwyczaj nie dochodzi do 16 q. z ha. Jęczmień jest siewany przeważnie w gospodarstwach większej własności. Ma to miejsce przede wszystkim w pow. Choszczno. Pod uprawą jęczmienia w pow. Chojnica znajduje się 14 - 20 % powierzchni wszystkich zbóż. Jęczmień ozimy sieją w pow. Chojnica, tamże pszenicę jara, poza tym jęczmień ozimy sieją w powiatach Lubusz, Myślibórz i Choszczno. Według Volza powierzchnia pod uprawą ziemniaków w stosunku do uprawy wszystkich zbóż wynosiła 33,4 % /1927 r./. Ziemniaki stanowią powyżej 79 % powierzchni pod uprawą wszystkich okopowych. W północnej części Rej. Sliwice szczególnie dużo uprawiają ziemniaków na południowschód od jeziora Myślibórz aż do miejscowości Bernstein. Powierzchnia pod uprawą lucerny wynosi w pow. Chojnica 30 - 40 % powierzchni wszystkich roślin przeznaczonych na paszę, a w pow. Myślibórz 20 - 30 %.

Dużą ilość zielonych użytków spotykamy w nadnoteckich obszarach pow. Strzelce. Należy nadmienić, że niewielki obszar pod uprawą pasz /na polach/ w stosunku do ziemi ornej rzuca się w oczy w powiatach: Gubin, Krosno, Lubin i Chociebórz do 4 %.

Rośliny ogrodowe najwięcej uprawiają w powiatach : Chojnica, Kalawa, Gubin i Chociebórz.

Rzepak jest siewany w pow. Chojnica w okolicach Bärwalde, Bärfelde i Schönfeld i w pow. Myślibórz w okolicy Schildberg oraz Zollen.

Kukurydza jest uprawiana w powiatach Chojnica i Myślibórz.

Plony z hektara.

Według stat. des Deutschen Reichs, tom 515, przeciętne plony z ha dla całej Rejencji za okres 1932 - 1937 przedstawiały się następująco :

Żyto ozime	15,5	q.	Groch	13,5	q.
Żyto jare	12,1	"	Ziemniaki	168	"
Pszenica ozima	21,2	"	Buraki cukr.	306,4	"
Pszenica jara	19,5	"	Buraki pastewne	444,5	"
Jęczmień ozimy	21,6	"	Rzepak	14,6	"
Jęczmień jary	20,5	"	Koniczyna	43,7	"
Owies	17,6	"	Lucerna	58,5	"
			Siano	39,1	"

Przewaga lekkich ziem znajduje swój wyraz w niskich plonach żyta, przytaczam przeciętną wyplennosc żyta z ha między 1925 i 1928 r. :

pow. Chojnica	16,4	q. z Ha	pow. Myślibórz	16,9	q. z Ha
" Choszczno	15,9	" "	" Gorzów	16,9	" "
" Strzelce	14,1	" "	" Rzepin	14,2	" "
" Sulęcín	13,5	" "	" Sulichów-Swiebodzin	15,5	" "
" Krosno	15,3	" "	" Gubin	13,9	" "
" Łuków	15,3	" "	" Kalawa	16,5	" "
" Chociebórz	14,9	" "	" Żarów	14,7	" "
" Lubin	13,4	" "			

Jak widzimy wyższe plony żyta z ha otrzymywane są tylko w powiatach, graniczących z Pomorzem, przekraczają one tam 16 q. z ha, co według autorów niemieckich stanowi o opłacalności tego zboża.

Według Atlasu Rolniczego Niemiec, średni plon z hektara za lata 1924 - 29 przedstawiał się następująco :

Pszenica ozima. Pow. Choszczno, Lubusz, Myślibórz, Gubin, Sulichów-Swiebodzin, Sulęcín - 21-23 q., jak widzimy plony pszenicy są tu wysokie /Rzesza za ten czasokres 19,3 q./, w innych powiatach niższe, szczególnie na Dolnych Łużycach.

Pszenica jara. Rzepin powyżej 22 q., Myślibórz, Lubusz, Sulichów-Swiebodzin - 20-22 q.

Żyto ozime. Chojnica, Myślibórz, Gorzów, Kalawa 16-18 q. W pozostałych powiatach plon jest niższy /Rzesza 15,3 q./. Natomiast Schulze wspomina w 1938 r. o plonach żyta w pow. Myślibórz, Chojnica i Choszczno, dochodzących do 18-22 q. z ha. Należy przypuszczać, że mowa tu o życie sianym na pszennych ziemiach w tych okolicach.

Jęczmień ozimy. Pow. Myślibórz powyżej 24 q., Lubusz - 22-24 q., w innych powiatach jest mało siany.

Jęczmień jary. Pow. Rzepin, Sulichów-Swiebodzin, Lubusz, Myślibórz - 21-23 q., w pozostałych powiatach plony są niższe. /Rzesza 18,4 q./.

Ziemniaki. W rej. Słiwice wybijają się na czoło produkcji rolnej. Szczególnie z wielkim nasileniem uprawy ziemniaków spotykamy się w pow. Myślibórz i Chojnica.

Według Schulze w pow. Myślibórz 160-180 q., w pow. Chojnica 140-150 q., w pow. Sulichów-Swiebodzin 150-160 q. Przeciętna dla Rzeszy 135 q. w 1924-29 r. Najniższy plon w pow. Lubin 120-130 q.

Buraki cukrowe. Plon z ha w pow. Chojnica wynosi 240-260 q., w pow. Myślibórz i Choszczno oraz Lubusz - 260-280 q.

Buraki pastewne. Naogół plony są wysokie, powiaty : Sulichów-Swiebodzin i Lubusz powyżej 420 q., Rzepin, Myślibórz, Choszczno, Chojnica, Kalawa, Gorzów i Łuków - 340-380 q. /Rzesza 328,9 q./.

Lucerna. Sulichów-Swiebodzin, Strzelce 60-65 q., Chojnica - 55-60 q.

W podanym powyżej wykazie uwzględniono tylko powiaty o najwyższych wypelnnościach.

Nasiennictwo.

Nasiennictwo rozwija się pomyślnie. Nasiona buraków cukrowych zbierane są z 389 ha, a buraków pastewnych z 446 ha. Wysoki plon z hektara łączy się z intensywnym nawożeniem.

Nawożenie.

W 1932 r. zużywano czystego azotu na 1 ha ziemi uprawnej, łąk i pastwisk w Rej. Słiwice 8-12 kg. /Rzesza 11,6 kg./. Zużycie czystego potasu na 1 ha wynosiło 18-24 kg. /Rzesza 20,9 kg./. W 1937 r. dawki były znacznie wyższe, niestety, cyfr nie udało się zebrać.

Sadownictwo.

Sadownictwo rozwija się szczególnie pomyślnie w południowej części Rejencji : jeden pas intensywnego sadownictwa ciągnie się od Słiwic do Gubina wzdłuż Odry. Drzew jabłoni 85.000. Łączy się on z szerokim pasem nad Odrą, ciągnącym się od granicy Polski poprzez Sulichów-Swiebodzin i Krosno. 87.000 drzew jabłoni i sporo śliwek. Powyższe dane odnoszą się do 1932 r.

Według danych z 1937 r. powiat Gubin, cieszący się największymi zbiorami owoców posiadał :

drzew jabłoni	115.000
" grusz	51.000
" śliw	143.000
" czereśni	16.000
" wiśni	52.000

W Rejencji na południe od Odry /pow. Gubin/ wypada w 1939 r. na 100 ha 650-850 drzew. W pow. Krosno - 500-650 drzew owocowych.

Według Statistik des Deutschen Reichs, tom 515, były w 1937 r. na obszarze Rej. Słiwice następujące ilości drzew owocowych i zbiory owoców :

	Ilość drzew w tysiącach.	Zbiór z drzew w kg.	Zbiór w tys.q.
Jabłka	1079	26,7	288
Gruszki	434	25,8	111
Sliwki	1264	9,7	122
Wiśnie	475	8,2	38

Przeciętny plon z drzewa wynosił w 1933-36 r. : jabłonie 18-21 kg., śliwki - 16-19 kg., wiśnie - 10-12 kg.

Obszary pod sadami zajmują w pow. Chociebórz i Gubin od 0,1 do 0,2 % całkowitej powierzchni.

Jak widzimy w żyznej dolinie Odry i Nisy Łużyckiej rozwinęło się na wielką skalę sadownictwo i warzywnictwo, a to przede wszystkim w powiatach Sulichów-Swiebodzin, Krosno i Gubin, aż pod Chociebórz. Powierzchnia zajęta pod sadami i warzywami obejmuje przestrzeń 14.400 ha. Również powiaty Lubusz, Żarów i Kalawa mają widoki na rozwój sadownictwa i warzywnictwa. Winnice spotykamy w okolicach Sulichowa i Swiebodzina, Krosna i Gubina, naturalnie tylko na bardzo niewielką skalę. Spotykamy się z nieznaczną uprawą tytoniu w powiatach Łuków i Chojnica, wynoszącą 166 ha w 1936 r. Można by ją również znacznie poszerzyć. Niewielkie plantacje tytoniu były też w pow. Sulichów i Gubin.

L a s y .

W całej Rejencji, poza przygraniczem pomorskim, widzimy duże połacie lasów. Wybitnie pokryte lasami są następujące powiaty : Myślibórz, Krosno, Gubin, Lubin, Żarów i południowa część powiatu Rzepin i Strzelce. Największe skupisko lasów znajduje się wewnątrz koła, którego obwód przeprowadzilibyśmy przez następujące miejscowości : Sliwice, - Swiebodzin, - Żegań, - Gródek - napłn. od Wojrowic poprzez Grabin /Finsterwalde/, na zachód od Kalawy - aż do Sliwic. Jak widzimy, przewaga lasów istnieje w południowej części Rej. Sliwice, a w szczególności na Dolnych Łużycach, łączą się one w jedną całość z lasami w zachodniej części Rejencji Łęgnica.

Poniżej podaję nazwy niektórych nadleśnictw państwowych w Rej. Sliwice : Lietzegörick /Lysa Górka/, Peetzig /Piasek/, Kehr-Berg /./, Wildforth /./, Fürstenau /./, zaś w południowej części Rejencji Peitz /Pyczeń/, Tauer /./, Lieberose /Luboradz/, Staupitz /./, królewskie leśnictwo Grünhaus /./, Pfortener Forst /Brody/.

Ostatnio duże przestrzenie ziem piaszczystych zalesiono i tak np. : w powiecie Choszczno ziemie orne zmniejszyły się o 7,5 % na skutek zalesień. /Powierzchnia lasów w 1929 r. wynosiła 720.600 ha, a ziemi użytkowanej rolniczo - 1.030.000 ha/.

Rejencja Sliwice, jak wspominałem, jest bardzo lesista, szczególnie silnie zalesione są okolice Gorzowa, oraz wzdłuż Warty i Noteci i cała środkowa i południowa część Rejencji. Lasy sięgają 40 % całej powierzchni powiatów, w niektórych powiatach szata leśna sięga 45-55 %.

Poważny procent lasów stanowią lasy prywatne. Należy podkreślić duży odsetek lasów rządowych, sporo też jest lasów gminnych. Prywatne ordynacje leśne stanowią 15-20 % wszystkich lasów.

Lasy prywatne stanowią	40-50 %	wszystkich lasów
Lasy rządowe	20-30 %	" "
Lasy gminne	5-10 %	" "

Według Brockhaus'a огоłoconymi z lasów są obszary na północ od Myśliborza, wokół miast Strzelce i Gorzowa oraz pas między Odrą, a miastami : Rzepno, Ośno, Neudam i wokół Sulichowa-Swiebodzina. Największe zalesienie w pow. Żarów, Lubin i Krosno. Mniejsze zalesienie posiada pow. Chojnica, Myślibórz i Kalawa. Znacznie wylesiony jest powiat Lubusz.

Lasy są przeważnie szpilkowe, prawie że wyłącznie sosnowe, dębiny spotykamy 0,5 - 1 %, buczyn do 0,5 %, świerków i jodeł do 1 % całkowitej powierzchni /Rejencji/.

A oto stosunek powierzchni lasów do całej powierzchni powiatów, powiaty : Krosno, Żarów, Lubin i Gródek - 45-55 %, Gorzów,

Sulichów-Swiebodzin, Kalawa, Chojnica i Myślibórz - 25-35%.

Powierzchnia lasów liczyła :

W Rej. Słowiace /bez pow. Lubusz/	698.584 ha
W pow. Lubusz	40.767 "
W reszcie Brandenburgii	612.283 "

Razem w Prowincji Brandenburgii 1.351.634 ha.

W y r ę b :

Wyręb w całej Prowincji Brandenburg wynosił :

Drzewo materiałowe liściaste	104.412 m ³	
" " iglaste	2.792.911 "	
Razem drzewo materiałowe:		2.897.323 m ³

Drzewo opałowe liściaste	226.994 m ³	
" " iglaste	1.548.117 "	
Razem drzewo opałowe :		1.775.111 m ³

O g ó ł e m : 4.672.434 m³

Nie posiadam, niestety, dalszych danych statystycznych o rozbiórce ogólnej produkcji prowincji na poszczególne rejencje, ale przyjmując na podstawie stosunków powierzchni, że wyręb w Rejencji Słowiace stanowił co najmniej połowę wyrębu całej prowincji, otrzymamy dla niego liczbę około 2.300.000 m³. Cyfra ta będzie bliższa rzeczywistości, jeżeli nie weźmiemy do obliczenia wyrębu pow. Lubusz.

Tartacznictwo.

Tartaki, zatrudniające więcej niż 20 robotników, z napędem powyżej 150 H.P. znajdują się :

Powiat	Tartaki	Tartaki z dalszą obróbką drzew
Żarów	-	2
Krosno	1	-
Strzelce	-	1
Choszczno	1	-
Chojnica	-	1
miasto Kościerzyn	1	-

Tartaków z siłą napędową 75-100 H.P. i poniżej 75 H.P. było 76. Największe zgrupowanie w pow. Gorzów. Największy tartak znajduje się w pow. Chojnica, 1.000 - 2.000 robotników; takiż w pow. Gorzów. W pow. Choszczno jeden tartak zatrudnia 500 - 1.000 robotników.

H o d o w l a .

Ilość inwentarza żywego.

	1930 r.		1936 r.		1937 r.
Konie	119.800	szt.	114.172	szt.	109.000 sztuk
Bydło rogate	449.500	"	490.254	"	479.000 "
Krowy dojne	225.700	"	241.172	"	230.000 "
Trzoda chlew.	725.100	"	855.510	"	800.000 "
Owce	196.900	"	194.572	"	168.000 "
Kozy	95.800	"	92.981	"	-
Drób	2.901.500	"	-	"	-
Kury	-	"	2.397.919	"	2.213.000 "
Gęsi	345.000	"	382.307	"	-
Kaczki	-	"	94.653	"	-
Indyki	-	"	42.727	"	-
Ule	46.100	"	62.512	"	59.000 "

Jak z tablicy tej wynika, spadła ilość pogłównia koni i owiec, a podniosła się ilość bydła rogatego i trzody chlewnej.

Hodowla bydła.

W Rejencji Sliwice istnieje mieszanina odmian bydła nizinnego: nizinne czarno i czerwono graniaste, oraz trochę bydła brunatnego wschodnio fryzyjskiego. Poza tym spotyka się trochę Szorthornów i bydła czerwonego śląskiego, a w bardzo nieznacznej ilości bydło Simentalskie i jednomaściste bydło "Żółte".

Bydło rasy nizinnej najzupełniej przeważa, bo liczy 93,6 % całego pogłównia. Zdrowotność bydła jest zadawalająca. Jest ono odporne na gruźlicę. Warto zaznaczyć, iż najniższy odsetek ubitego bydła z oznakami gruźlicy zanotowano na obszarach na wschód od Odry, właśnie w Rejencji Sliwice. Tyczyć się to będzie również i Śląska na prawym brzegu Odry.

Ilość bydła rogatego przypadająca na 1.000 mieszkańców wynosiła w powiatach: Lubin, Myślibórz, Choszczno - 600-700 sztuk. Natomiast na Dolnych Łużycach w pow. Kalawa - 200-300 sztuk, a w pow. Gródek tylko do 200 sztuk /dane z 1932 r./. Przeciętna dla całej Rejencji wynosiła w 1935 r. 355 sztuk. W 1932 r. ilość bydła rogatego, przypadająca w poszczególnych powiatach na każde 100 ha użytkowanej rolniczo ziemi, wynosiła w pow. Żarów 60-70 sztuk, natomiast w pow. Sulichów-Swiebodzin, Lubusz i Rzepin tylko do 40 sztuk. Przeciętna dla całego obszaru Rejencji wynosiła 47,6 sztuk, a w 1937 r. - 50 sztuk.

W 1934 r. w całej Rejencji spotykamy niezbyt wysoki stan pogłównia krów dojnych.

Ilość krów dojnych na 1.000 mieszkańców, powiaty: Choszczno, Myślibórz, Gorzów i Strzelce - 250-300 sztuk. Między Wartą i Notecią i w pow. Łuków, wypadało 200-250 sztuk. Wyższym był stan na obszarze Dolnych Łużyc: pow. Gubin, Chociebórz, Lubin i Krosno - 250-300 sztuk, ale w pow. Żarów obniża się znów do 150-200 sztuk, Kalawa - do 100-150 sztuk, a w pow. Gródek wynosi tylko do 100 sztuk. W 1935 r. przeciętna dla całej Rejencji wynosiła 183 sztuk.

Ilość krów dojnych na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo na obszarze Rej. Sliwice wynosiła w 1935 r. 24,5 sztuk, a więc mniej niż w sąsiednich rejencjach.

Na obszarze Dolnych Łużyc stosowane jest powszechnie oprężanie krów w drobnych gospodarstwach włościańskich, zwyczaj ten jeszcze przejawia się w powiatach Rzepin, Krosno i Sulichów-Swiebodzin.

Przeciętny roczny udój mleka w poszczególnych powiatach w 1932 r. wynosił /od krowy w litrach/ :

Gorzów	2.700-3.000	Sulęcín	2.100-2.400
Chojnica	2.400-2.700	Myślibórz	2.100-2.400
Kalawa	2.400-2.700	Choszczno	2.100-2.400
Lubusz	2.400-2.700	Strzelce	2.100-2.400
Chociebórz	2.100-2.400	Rzepin	1.800-2.000
Żarów	2.100-2.400	Krosno	1.800-2.000
Sulichów-		Gubin	1.800-2.000
Swiebodzin	2.100-2.400	Lubin	1.500-1.800

Należy zwrócić uwagę na niską wydajność mleka od krowy na terenie Dolnych Łużyc. Zależy się to zapewne z powszechnie tam panującym zwyczajem oprężania krów.

W r. 1932 - ilość krów będących pod kontrolą mleczności na każde 1.000 krów dojnych wynosiła w pow. Myślibórz 200-300 sztuk, reszta powiatów posiada znacznie niższy odsetek, 50-200 sztuk, przyczem w pow. Chociebórz, Lubin, Krosno tylko 20-50 sztuk.

W r. 1937 - krów pod kontrolą mleczności było 104.430 sztuk

Przeciętny roczny udój mleka wynosił :

od krowy pod kontrolą - 2.364 ltr., od krowy niekontrolowanej 2.075 ltr.

Ogólna produkcja mleka w 1937 r. jest podana na 508.523.000 ltr.

Buhaji, materiału hodowlanego w wieku 1-2 lat było 2.467 sztuk a starszych 2.135 sztuk.

Z kolei zajmujemy się danymi, dotyczącymi przetworów mlecznych: masła i sera.

Rok 1936 według "Stat. des Deutsch. Reichs".

Ilość zakładów mleczarskich	31	
Mleka dostarczono	215.925	ton
Hodowcy odstawiający mleko	24.972	
Ilość krów, od których mleko jest dostarczane	124.774	
Produkcja masła w mleczarniach	4.999	ton
W tym masła deserowego	4.309	"
Zbyt świeżego mleka	74.727	"
Mleko na wyrób masła	132.522	"
Mleko na ser	3.839	"
Mleko na masło i ser	3.739	"
Ser twardy	138	"
Ser miękki	557	"

Rej. Sliwice jest dostarczycielką mleka na spożycie, przede wszystkim do przemysłowych ośrodków na Dolnych Łużycach, a następnie w pewnym stopniu do Berlina /szczególnie pow. Lubusz i Chojnca/. Procent tłuszczu w mleku wynosi przeciętnie 3,2 %.

Hodowla trzody.

Hodowla trzody jest silnie rozwinięta w całej prowincji, a już szczególnie na Łużycach. Przeciętna ilość trzody chlewnej w poszczególnych gospodarstwach wynosiła 5-6 sztuk. Najwięcej trzody spotykamy w gospodarstwach 20-100 ha w pow. Choszczno.

Ilość sztuk trzody chlewnej, wypadającej przeciętnie:

Powiaty	na 1.000 mieszkańców	na 100 ha użytków roln.
Myślibórz	1.200	90
Lubin	1.100	90
Łuków	1.100	110
Gorzów	1.100	90
Chociebórz	900	110
Gubin	900	90
Krosno	750	90
Kalawa	550	110
Gródek	350	125
Przeciętna dla Rejencji	563	88

Należy sądzić, że w południowych powiatach Dolnych Łużyc jest trochę trzody rasy "łużycko-wojrowskiej" /"Hoyerswerdauerska"/. Trzoda chlewna w przeważnej części należy do rasy "niemieckiej uszlachetnionej", należy trochę zanotować świń rasy "niemieckiej pastwiskowej"; poza tym trzoda rasy "niemieckiej szlachetnej", przypuszczalnie około 35 %.

Hodowla macior. Na każde 100 sztuk trzody wypada od 8-10 sztuk, najwięcej w pow. Łuków - 10-12 sztuk. Hodowla trzody rozwija się pomyślnie w całej Rejencji, podczas gdy w 1925 r. było trzoda 535.862 sztuk, w 1935 r. zanotowano już 738.031 szt.; ogółem macior 65.129 sztuk.

Hodowla owiec.

Owczarstwo. - Według Keil'a na każde 1.000 ha użytkowanej rolniczo ziemi wypadało w Rej. Sliwice 360 sztuk owiec, przeważnie merynosów mięsnych /1936 r./, a według statystyk roln., - 200 sztuk.

Hodowla owiec jest silnie rozwinięta w nadgranicznych powiatach Rej. Sliwice i Pomorza, przede wszystkim wzdłuż granicy Rejencji Sliwice z powiatem Perzycze na Pomorzu. Na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo wypadało w 1932 r. w pow. Choszczno i Myślibórz powyżej 32 sztuk owiec, Chojnica i Strzelce - od 24 do 32, w powiecie Łuków i Kalawa na Łużycach - od 12-16 na 100 ha. Są widoki pomyślnego rozwoju owczarstwa. Na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo wypadało według Schneidera w pow. Choszczno 39, a w pow. Strzelce - 27 sztuk owiec.

Kóz było 89,4 tys. sztuk rasy białej niemieckiej.

Hodowla koni.

Z pośród ras gorąco-krwistych spotykamy Hanowerany, oraz nieco wschodnio fryzyjskich i Oldenburgów. Z pośród zaś koni zimno-krwistych znajdujemy Belgi, Ardeny i Nadrenskie.

Na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo wypadało w 1935 r. 11,6 sztuk koni.

Na 1.000 mieszkańców wypadało 86,9 sztuk.

Hodowla koni rozwinięta jest szczególnie w widłach Warty i Noteci i nad Odrą /14 sztuk na 100 ha/.

Hodowla drobiu.

W 1935 r. wypadało na 100 ha użytków rolnych 235 sztuk drobiu /kur/. A więc więcej, niż w sąsiednich rejencjach.

Na 1.000 mieszkańców wypadało 1.753 sztuk drobiu.

Poważną rolę odgrywa w gospodarstwie na terenie Rejencji tuczenie gęsi, ale naogół hodowla drobiu nie jest wysoko rozwinięta. Najwyżej stoi hodowla drobiu w pow. Gorzów, gdzie na 100 ha całkowitej powierzchni wypada od 270 do 300 sztuk drobiu /1932 r./.

Rybołóstwo.

Całkowita powierzchnia stawów spuszczalnych wynosiła w 1936 r. 4.978 ha w 301 gospodarstwach. Na Dolnych Łużycach znane są rybołóstwa pod Białogorą /Byloguhre/, Pieniem /Pyczeń/ /Peitz/, Barbukiem /Bernbuch/ i Dalicami na zachód od Chocieborza.

Rybactwo rzeczne szczególnie rozwinięte w dolinie rzeki Szprewy.

Pszczelnictwo na obszarze Rejencji jest niezbyt silnie rozwinięte : 2-3 ule na 100 ha całkowitej powierzchni.

Ilość ubitych zwierząt gospodarskich.

Ilość ubitych zwierząt gospodarskich według oględzin lekarskich wg. Stat. des Deutsch. Reichs, tom 490 za 1936 r.

	2.707
Konie	3.553
Woły	15.107
Byki	32.570
Krowy	106.639
Cielęta do 3 miesięcy /w tym pow. Lubusz 8.466/	20.659
Cielęta powyżej 3 miesięcy	624.275
Trzoda chlewna	
Owce /w tym pow. Lubusz 68.518/	

Kierunki zbytu produkcji rolniczej i leśnej.

Ruch towarów rolniczych /kolejami/ odbywał się głównie na następujących szlakach : Żyto - z Krzyża i Choszczna do Starogardu, z Myśliborza do Kościerzyna, z Glasow do Perzyc. Powiat Myślibórz wysyła do Starogardu i Szczecina. Owies : z Gorzowa do Kościerzyna, z Glasow do Kościerzyna i z Choszczna do Starogardu. Jęczmień : z Berlinka i Kościerzyna do Gorzowa i Kościerzyna oraz z Choszczna do Starogardu. Duże znaczenie w tym ruchu towarowym posiada m. Kościerzyna. Ziemniaki : z Gorzowa do Kościerzyna, z Choszczna i Myśliborza do Kościerzyna. Buraki cukrowe : z Glasow do Perzyc, z Jäddickendorf do Perzyc i z Bernstein do Choszczna. Pszenica : z Myśliborza do Kościerzyna i z Jäddickendorf do Kościerzyna lub do Szczecina. Nadwyżki produktów rolnych z pow. Choszczno idą do Szczecina. Wreszcie drzewo z Krzyża i Gorzowa do Kościerzyna, z Berlinchen i Myśliborza do Kościerzyna. Jak widzimy, punktem centralnym jest Kościerzyna.

Trzoda i owce wysyłane są z pow. Chojnica, Myślibórz i Choszczno częściowo do Berlina.

W 1928 r. żyto wywożono z południowej części Rejencji do Berlina i Saksonii, w 1931 r. wywożono żyto do Zachodnich prowincji Rzeszy, a ziemniaki do Berlina. Wywóz ziemniaków z Rejencji Sliwice zapewne wynosił od 200 do 220 tys. ton, z czego do Berlina plus minus 100.000 ton, resztę w pierwszym rzędzie do Saksonii /prowincja Brandenburg wysyłała 529.777 ton, w tym 300.000 ton do Berlina/.

Średnim biegiem Odry spławiano piasek, żwir, glinę, torf, a w górę rzeki - nawozy sztuczne. Załadowano 373 tys. ton, wyładowano 159 tys. ton /1929 r./.

Drogi wodne Noteci, Warty i Odry były naturalnymi drogami dowozu produktów rolnych i leśnych do Szczecina i jako takie nie mogą być kawałkowane. Rejencja Sliwice jest zapleczem Szczecina. Pamiętajmy, że Warta i Notec są rzekami spławnymi, a nośność statków wynosi do 590 ton.

Instytut rolniczy.

Instytuty rolnicze.

Według "Minerva", "Jahrbuch der gelehrten Welt", 1937 r. Pruskie zakłady rolnicze doświadczalne i badawcze znajdowały się w Gorzowie :

- 1/ Instytut "für Bodenkunde und Pflanzenernährung" dzieli się na wydziały : chemiczny, bakteriologiczny, gleboznawczy, doświadczalny, rolniczy, badawczy.
- 2/ Instytut "Zielonych Użytków".
- 3/ Instytut chorób roślin.
- 4/ Instytut hodowli roślin.
- 5/ Instytut maszynoznawstwa.

Przemysł rolny i leśny.

Według "Vierteljahrshefte zur Statistik" i "Wirtschaft und Stat" ilość zakładów :

	1929 r.	1931 r.	1938 r.
Młyny z wiatrakami	-	693	-
Właściwych młynów	-	-	148
Mleczarnie i serownie	-	125	-
Konserwy owocowe	36	-	-
Krochmalnie i drożdżownie	-	16	-
Suszarńie-płatkarnie	-	8	-
Browary	-	-	77
Słodownie	14	-	-
Gorzelnie i wytwórnie wina	-	-	187
Papiernie	-	-	5
Tartaki	-	-	83
Cukrownia /pod Choszczem/	-	-	1

zatrudnia od 200 do 500 robotników, pozatym w pow. Lubusz są cukrownie w Letschin /Lutzin/, Vossberg i Sachsendorf.

Część buraków z pow. Myślibórz przerabia cukrownia Friedrichstadt na Pomorzu pod Perzycami.

Przemysł ziemniaczany jest dobrze rozwinięty, dysponuje dużą ilością gorzelnii. w 1927 r. przerobiono w gorzelniach, krochmalniach i płatkarniach, według Volz'a, 116,2 tys. ton ziemniaków /5 % produkcji/. W 1925 r. było w Rejencji Sliwice 63 zakłady przetworów ziemniaczanych, zatrudniających 1.240 pracowników. Wielka krochmalnia znajduje się w samych Sliwicach, a mianowicie firma "Köhlmannwerke" A.G., posiada ona filię w Welitz i Fürstenwalde /produkcja mąki ziemniaczanej, syropu, dekstrozy i paszy/. Wreszcie dużą fabrykę mąki ziemniaczanej spotykamy w Kościerzynie. Naogół 12 zakładów w Rejencji możemy określić, jako większe. W Sliwicach /mieście/ znajdowała się ponadto fabryka płatków owianych. W 1925 r. 10 browarów i 5 słodowni należało do kategorii zakładów większych, zatrudniających powyżej 50 pracowników. Większość browarów stanowi niewielkie zakłady. Dwa największe browary zatrudniają od 100 - 200 robotników, a 3 browary od 50 - 100. Według Lipnickiego 3 browary znajdują się w Sliwicach, 4 browary w Chocieborzu.

Elewatory zbożowe.

Większe elewatory znajdowały się w Choszczynie, Myśliborzu, Chojnicach, Gorzowie, Rzepnie i Strzelcach. Ogółem 198 śpichrzów o pojemności 49.000 ton /1927/28 r./.

Na pierwszy plan wybija się przemysł drzewny z dużą ilością tartaków i szeregiem papierni. Obok niego spostrzegamy bardzo poważnie rozwinięty przemysł tkacki na Dolnych Łużycach, oparty o sprowadzaną wełnę i len. Przemysł garbarski rozwinał się na Dolnych Łużycach, szczególnie w okolicach Barści, Lubina i Łukowa.

W 1935 r. było w Rejencji Sliwice 30 większych zakładów młynarskich, zatrudniających powyżej 11 pracowników. W Rejencji Sliwice spotykamy 3 duże fabryki konserw : w Gorzowie, Bresków /pow. Lubusz/ i w Finkenheerd. Duży zakład przemysłu mięsnego znajdował się w Gubinie. W 1925 r. było 15 mleczarni, zatrudniających powyżej 11 pracowników.

W Rejencji Sliwice znajdowały się 2 duże papiernie. Celulozę, papier, tekturę wyrabiano w 13 zakładach. Produkcja papieru wynosiła w Rejencji Sliwice w 1922 r. 25,1 tys. ton. Poważniejsze firmy : papiernia "Steinbock A.G." koło Kościerzyna i również koło tego miasta "Zelstoff Fabrik Küstrin" A.G.

W 1925 r. było 25 tartaków, zatrudniających powyżej 50 robotników.

Uwagi końcowe.

Istnienie Rejencji Słiwice, w tych granicach podziału administracyjnego, w jakich ją tu rozpatrywaliśmy, jest zjawiskiem nieżyciowym, mającym jedynie uzasadnienie z punktu widzenia interesów niemieckiej ekspansji na wschód. Nie stanowi ona nawet wiążącej pomiędzy graniczącymi z nią na północy Pomorzem, a na południu Śląskiem. Rejencja Słiwice natomiast ciąży odśrodkowo aż w 5 kierunkach i tak : powiaty Choszczno, Myślibórz i część powiatu Chojnica - ciążą wyraźnie ku Pomorzu Zachodniemu, szczególnie w kierunku Starogardu i Szczecina. Powiaty Strzelce, Gorzów, Rzepin, Sulęcín i południowa część powiatu Chojnica - ciążą ku Wielkopolsce, podobnie jak i całe Pogranicze /a w nim przede wszystkim powiaty Międzyrzecz, Skwierzyna i Babimost/. Powiaty Sulichów-Swiebodzin, część południowa Krosno i wschodnia część powiatu Żarów - ciążą do Śląska. Powiaty Łuków, Kalawa, Chociebórz, Lubin, Gródek, Gubin i zachodnia część powiatu Żarów wraz z miastami Barść i Gubin, stanowią obszar Łużycki. Nakoniec powiat Lubusz i miasto Słiwice ciążą ku sąsiednim powiatom na lewym brzegu Odry. Istnienie takiego tworu, jak obecna Rejencja Słiwice, było nieuzasadnione z punktu widzenia gospodarczego, a tłumaczy się jedynie interesem politycznym Rzeszy.

Pierwszorzędne znaczenie będzie miał moment odkorbowania ujścia Warty i Odry. Pomorze osiągnie naturalne powiązanie ze Śląskiem. A co najważniejsze, połowa obszaru Łużyc - Łużyce Dolne znajdą się z powrotem w orbicie bratniego narodu. Reslawizacja będzie czyniła zdumiewające postępy i Łużyce staną się tym, czym były za Bolesławów : Przedmurzem Śląska.

D o d a t e k

Powiat Lubusz.

O pow. Lubusz, leżącym na lewym brzegu Odry, podaję osobno jeszcze szereg danych :

Powiat Lubusz 1937 r.

Powierzchnia	ziemi ornej	97.397	ha
Powierzchnia	łąk	5.505	"
"	pastwisk	1.949	"
"	ziemi użytkowanej rolniczo	107.567	"
"	lasów	40.767	"
Całkowita powierzchnia		163.986	ha.

Powierzchnia uprawy głównych płodów rolnych w 1937 r.

Żyto	23.479	ha
Pszenica	10.182	"
Jęczmień	12.894	"
Owies	8.165	"
Ziemniaki	18.153	"
Buraki cukrowe	3.576	"
Warzywa w polu	1.598	"

Powiat Lubusz; inwentarz żywy w 1933 r.

Koni	14.276
Bydła	45.123
Krów	16.740
Owiec	23.241
Trzody	66.581
Kur	271.941
Gęsi	69.846

Przemysł rolny.

Cukrownie 2 /3/

Struktura rolna w pow. Lubusz w 1929 r.

<u>Ziemia użytkowana rolniczo</u>	<u>Powierzchnia</u>	<u>Ilość gospodarstw</u>
poniżej 2 ha	4.092,7 ha	12.265
2 - 5 ha	2.791,2 "	853
5 - 20 ha	21.341,4 "	1.844
20 - 100 ha	33.899,1 "	893
powyżej 100 ha	43.487,4 "	121

L i t e r a t u r a .

"Landeskunde der Provinz Brandenburg"; tom II, Berlin 1910 r.
 "Minerva" Jahrbuch der gelehrten Welt; Berlin 1937 r.
 "Zeitschrift des Preussischen Statistischen Landesamt";
 Berlin, 1929 r.

Schneider S. "Die geographische Verteilung des Grossgrund-
 besitzes in östlichen Pommern"; Lipsk 1942 r.

H. Schulze "Landwirtschaftsgeographie der Grundmoränen-
 landschaft zwischen Pyritz und Prenzlau"; Greifswald 1938 r.

Ks. Franciszek Domański "Łużyce"; Londyn 1944 r.

"Statistik des deutschen Reichs" tom 552 /1/ Berlin 1943.
 Inż. A. Moskwiński "Monografia Gospodarcza Ziemi Wsch. Niemiec";
 Londyn 1944 r.

Pozatym pomocnymi były źródła, podane uprzednio w "Przeglądzie Rolniczym" Nr. 3 przy opisie b. Rejencji Pogranicze.

-----oOo-----